

MISIJSKI KATEKIZMI U JUŽNOJ HRVATSKOJ U 18. STOLJEĆU

MIJO KORADE
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
10000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 24. 10. 1997.
UDK 238(497.5-13)(091),,17"
268(497.5-13)(091),,17"

Sažetak

Autor prikazuje dosad malo poznate katekizme dalmatinskih i primorskih misionara iz 18. stoljeća. Donosi njihov sadržaj, nastoji utvrditi autore i pokazati koliko se razlikuju od drugih sličnih toga doba, koji su im predlošci i koliko u njima ima izvornosti te zašto ih se može nazivati misijskim katekizmima. Radi se o djelima "Kratok skup najpoglavitjeh stvari" (1727.) Gian Lorenza Camellija, "Nauk kerstjanski" i "Hvale duhovne" (1729., 1730., 1752.) Bernarda Zuzorića i "Knjižica duhovna" (1768.) misionara Leopolda Locatellija i Jurja Mordaxa iz Rijeke.

Ključne riječi: povijest hrvatskog katekizma, Gian Lorenzo Camelli, Bernard Zuzorić, Leopoldo Locatelli, Juraj Mordax

UVOD

O katekizmima koje su izdavali i dijelili pučki misionari u našim krajevima govorili smo ukratko u članku "Katehetska pouka hrvatskih pučkih misionara od 16. do 19. stoljeća", objavljenom nedavno u "Katehezi".¹ Neki su od spomenutih katekizama dosad bili poznati samo po naslovu, a malo se znalo o njihovom sadržaju i autorima. Zato ovdje želim prikazati tri takva misijska katekizma iz 18. stoljeća, otkriti njihove autore, sadržaj i metode, te koliko se razlikuju od drugih sličnih katehetskih djela istoga razdoblja.

GIAN LORENZO CAMELLI I NJEGOV "KRATAK SKUP NAJPOGLAVITJEH STVARI..."

Uz bok najpoznatijih pučkih misionara u Dalmaciji u 18. stoljeću Ardelija Della Belle (1655.-1737.) i Bernarda Zuzorića svakako ide Gian Lorenzo Camelli, misionar i povjesničar dalmatinskih misija. Rodio se 10. lipnja 1692. u Pistoju u Italiji, gdje je završio gimnaziju i studij filozofije. Tada, 3. srpnja 1714., ulazi u Rimu u isuso-

vački red. Nakon uobičajene prve redovničke formacije dolazi u jesen 1717. u Dubrovnik i u tamošnjem je kolegiju tri godine gimnazijski profesor. Od 1721. do 1725. studira teologiju u rimskom kolegiju, zatim je ponovno poslan u Dubrovnik za propovjednika Bratovštini dobre smrti (Buona morte). Sljedeće je godine pismom zamolio generala reda da ga imenuje za pučkog misionara po Dalmaciji, što mu je poglavar odobrio i on se godine 1728. pridružio Della Belli u Splitu i držao pučke misije najprije s njim, a zatim s drugim misionarima od Istre do Kotora sve do godine 1762. Tada se vraća u rodnu Pistoju, gdje je tri godine rektor u tamošnjem kolegiju, a zatim obavlja druge službe. Ostaje u istome gradu i nakon ukinuća reda 1773. Tamo je i umro 29. travnja 1781.²

1 "Kateheza" 18(1996)4, 307-316; 19(1997)2, 127-135.

2 Usp. M. VANINO, *Lovro Camelli i njegova povijest pučkih misija u mletačkoj Dalmaciji 1703-1762.*, Vrela i prinosi 12(1941), 87-92; M. KORADE, *Molbe A. Della Belle, B. Zuzorića i G. L. Camellija za misije u Dalmaciji*, Vrela i prinosi 17(1987/88.), 112-125. Camelli je u Splitu bio

Camelli je na talijanskom jeziku napisao povijest pučkih misija u Dalmaciji od 1703. do 1762.³ koje je započeo Della Bella, a uz njega i Camellija obavljali su ih razni hrvatski i talijanski misionari. Napisao je i životopis Della Belle, koji je objavio Tito Bottagisio pod naslovom *Breve Ragguaglio della vita del P. Ardelio della Bella d. C. d. G. missionario nella Dalmazia* (Modena 1888.). Još su mu u rukopisu ostali kratki životopis također dalmatinskog misionara Antonina Castellanija, koji je umro 1741. u Splitu dvoreći oboljele od kuge na mletačkim galijama, i nekoliko izvješća iz njegovih misija.

Kroničar dubrovačkog kolegija zabilježio je za Camellija da je 1727. boravio u Veneciji gdje je dao tiskati nekoliko nabožnih knjižica na hrvatskom jeziku koje su vrlo koristile dušama. Ponavlja isto kroničar i sljedeće godine kada je Camelli odlazio iz Dubrovnika za misionara te ističe da je savršeno naučio i zadužio hrvatski jezik svojim knjigama.⁴

Dosad su poznate dvije hrvatske knjižice objavljene te godine u Veneciji, od kojih je na jednu upozorio već Vanino,⁵ a naslov joj je: *Misli karstianske is Sabava duhovnjeh svetoga Ignazia Loyola, isabrane po jednomu ozu Druscbe Jesussove, U Mlezjeh, MDCCXXVII. Po Francesku Storti. S dopusctenjem Starjescina.* (12^a, 92 str.).⁶ Sadrži razmišljanja, "iskušanja", tj. ispit savjesti i nagovore za tri dana duhovnih vježbi, kakve su misionari često držali osobito u gradovima. Na kraju knjižice je na posebnoj paginaciji nadodano djelce od devet stranica *Koruniza Prismetoga Djetinstva Issukarstova*, istim slovima i bez ikakvih drugih oznaka.

Drugo je djelce *Kratak skup najpoglavitjeh stvari kojese usdarsce u Nauku Karstianskomu. Po jednomu ozu Druscbe Jesussove. U Mlezjeh, MDCCXXVII. Po Francesku Storti, S dopusctenjem Starjescina* (12^a, 50 str.).⁷ Katekizam je podijeljen u šest poglavlja, koje autor naziva redovima, npr. "Sa parvoga reda " itd., a počinje s pitanjem: "Ko te je stvorio? Bog. Tko je Bog? Jes oni Gospar, koi je stvorio, uzdarži i vla-

da kako Gospodar vlastiti, nebo, zemlju i sve stvari."

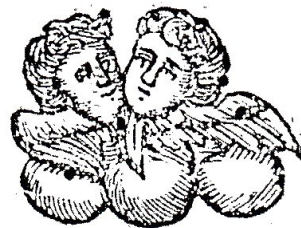
K R A T A K

Š K U P

NAJPOGLAVITJEH S T V A R I.

Kojese usdarsce u nauku
Karstianskomu.

PO JEDNOMU OZU
DRUSCBE JESUSSOVE.

U Mlezjeh, MDCCXXVII.
Po Francesku Storti.
S dopusctenjem Starjescina.

član Bratovštine glagoljaških svećenika, pa je tako u knjigama te bratovštine (u Kaptolskom arhivu u Splitu, inv. br. 393 i 394 f. 59r) zabilježen datum njegove smrti, koji je inače bio nepoznat. Za podatak zahvaljujemo dr. Slavku Kovačiću.

3 Objavljena u M. VANINO, *Lovreo Camelli*, 108-192.

4 *Ljetopis dubrovačkoga kolegija*, u: "Vrela i prinosi" 7(1937), 56-57.

5 M. VANINO, *Lovro Camelli*, 90; ISTI, *Izvišće o Bernarda Zuzorića o misijama g. 1727-1742.*, u: "Vrela i prinosi" 11(1940), 122-123.

6 Jedinu je poznati primjerak sačuvan u Knjižnici Male braće u Dubrovniku. Djelce je 1789. godine doživjelo i drugo izdanje u Dubrovniku (*Parvo pritjestenje Dubrovacko*, 96 str.) Ima ga NSBZ.

7 Jedinu smo primjerak pronašli u Knjižnici Male braće u Dubrovniku. Vanino nije poznavao to djelo.

Dakle, prvi dio (3-8) govori o Bogu ocu i stvoritelju, o Trojstvu, o Sinu, njegovom otkupljenju, smrti i uskrsnuću. Drugi dio (8-17) raspravlja o oltarskom sakramentu, u kojemu je najprije teološko obrazloženje naravi i biti sakramenta pričesti, zatim priprava na pričest, zahvala i na kraju o čestoj pričesti. U teološkom dijelu koristi na dva mjesta i talijanske izraze, kao "sostanza" za bitje ili osobje, te "contrizione" za boles ili kajanje. Treći je dio (17-25) o ispovijedi, najprije o pripravi, načinu ispovijedanja, zatim o vrstama kajanja za koje navodi da treba razlikovati boles izvarsnu - contrizione od boles neizvarsnu - attrizione, od kojih je prva bolja; donosi i formulu pokajanja na kraju ispovijedi; tumači ispovjednu tajnu te na kraju potrebu i koristi ispovijedi.

Četvrti dio (25-34) govori o milosti i grijehu, vrstama grijeha (na misli, riječi, djela i propuste), o tome kako se može sagriješiti mišlju i propustom, zatim o velikim i malim grijesima, o sumnji, te o paklu, sudnjem danu i raju. Peti dio (34-43) obrađuje tematiku deset zapovijedi, premda se to nigdje izričito ne spominje, ali je očito iz sadržaja. Tako najprije ukratko govori o bogoštovnim krepostima vjere, ufanja i ljubavi, zatim odmah prelazi na ružne riječi, zaklinjanja i psovke te o tri načina kako se protiv njih boriti; potom o naravi mise i kako joj pribivati te o četiri načina kako slaviti Isusa prisutnog u misnoj žrtvi. Zatim o poštivanju roditelja i njihovoj brizi za djecu, pa o ljubavi prema neprijateljima, o grešnim mislima i kako ih svladavati, a na kraju o ogovaranju i kleveti, laži i krađi. Šesti dio (43-50) započinje pitanjem što je kršćanska vjera i obrazlaže što je kršćanin dužan vjerovati i znati po Božjim i crkvenim zapovijedima i zašto, zatim ukratko o tome što je Crkva, potom o krštenju djece u hitnim slučajevima kada nema svećenika i kako se moraju ponašati krstitelj i kumovi, a na kraju o svakidašnjoj molitvi s priloženim tekstom jutarnje molitve i prikazanja, te o molitvi u raznim potrebama, npr. u napasti, u žalosti, prije posla i nakon teškog grijeha.

Schema je prema Rimskom katekizmu tj. slijedi okvirni raspored: *vjerovanje - sakra-*

menti - zapovijedi - molitva, a razlikuje se od Kanizijevih i Bellarminovih malih katekizama koji su bili najrašireniji u nas u to vrijeme, posebno Bellarminovi u Dalmaciji. Ovi imaju i drugačiji početak ("Jesi li ti kršćanin?" itd.) i najprije govore o znaku križa, a potom o glavnim molitvama i počelima kršćanske vjere. Tako je u Bellarminovim katekizmima raspored gradiva: *Vjerovanje - Očenaš i Zdravo Marijo - Deset zapovijedi - sakramenti - bogoslovne kreposti*, a slično je u Kanizijevim s drukčijim rasporedom, s time da jedni i drugi donose obrasce molitava i zapovijedi, a zatim njihova tumačenja po člancima.

Camellijev katekizam donosi samo dva kratka molitvena obrasca i to pokajanje u ispovijedi i jutarnju molitvu, za koju kaže da se može ponoviti i navečer. Inače svu građu obrađuje pitanjima i odgovorima u stilu Rimskog katekizma s podosta teoloških razlaganja. Tako neke članke razlaže dosta potanko i u detalje, kao o Bogu i Trojstvu, o naravi kruha i oltarskog sakramenta, zatim o savršenom i nesavršenom pokajanju i slično.

S druge strane, ima mnogo praktičnih uputa koje upućuje na misionarsku nakanu autora da posebno naglasi najpotrebnije stvari, pa zato odabire ono za što misli da narod obično manje poznaje, a to su nauk o Bogu i Trojstvu, narav i potreba pričesti i ispovijedi, pogibelji i vrste grijeha, pokajanje i obraćenje pomoću sakramenata i za vrijeme pribivanja misi, psovke, krštenje u nuždi i molitva u raznim potrebama.

Vjerojatno je Camellijev katekizam bio prilično težak za običan puk, jer tada autor još nije imao pastoralnog iskustva iz ruralnih sredina niti je dovoljno poznao vjersko (ne)znanje dalmatinskih seljaka. Budući da je on dotada djelovao samo u Dubrovniku, njegov je katekizam više po mjeri gradske i u vjeri poučenije sredine. S druge je strane očito da je knjižicu namijenio svojim budućim misijama, što pokazuju razne praktične upute i pouke u njoj, slične onima koje su misionari inače držali u svojim misijama. Stoga je ovaj dosad nepoznati katekizam vjerojatno najraniji u tradiciji Rimskog katekizma na hrvatskom

jeziku.⁸ Po teološkoj dubini i originalnoj obradi građe donekle se može usporediti s mnogo opširnijim i jednako originalnim katekizmom požeškog isusovca Antuna Kanižlića *Obilato mliko duhovno* (Zagreb 1754).⁹ Camelli piše pravilnim i lijepim dubrovačkim govorom, s pokojim ikavskim izrazima i posebno uredno umetnutom akcentuacijom.

“NAUK KARSTJANSKI” I “HVALE DUHOVNE” BERNARDA ZUZORIĆA

Poznati propovjednik i misionar Bernard Zuzorić (Zuzzeri) rodio se 2. siječnja 1683. u uglednoj dubrovačkoj patricijskoj obitelji. U isusovce je ušao u Rimu 4. studenoga 1697. i u tamošnjem glasovitom kolegiju studirao filozofiju i teologiju. Još za vrijeme studija predavao je na gimnazijama u Firenzi, Sieni i Rimu, a nakon završene teologije profesor je filozofije na Rimskom kolegiju. Kada je na istom učilištu trebao preuzeti katedru teologije, na vlastiti je zahtjev koncem 1719. poslan za misionara u Dubrovnik. Samo dvije godine propovijeda u gradu Bratovštini dobre smrti, jer se u jesen 1721. ponovno mora vratiti u Rim gdje dvije godine predaje moralnu teologiju. Na molbu Dubrovačke Republike vraća se u jesen 1723. u rodni grad pa od sljedeće godine sve do 1742. drži pučke misije po Dalmaciji i najviše u Istri, Primorju i središnjem dijelu Hrvatske (na području Senjsko-modruške biskupije). Nakon kratkog boravka u Rimu rektor je dubrovačkog kolegija (1743-1745), a zatim do smrti duhovnik u rimskom kolegiju. Umro je 3. travnja 1762.¹⁰

Zuzorić je na latinskom jeziku po godinama opisivao svoj misionarski rad, a rukopis je objavio Vanino.¹¹ Njegove propovijedi, koje je šest godina držao Bratovštini dobre smrti u Dubrovniku, objavio je kanonik Luka Volantić 1793. u Dubrovniku pod naslovom *Besjede duhovne*. One su jedan od ljepših primjera starijega hrvatskog govorništva.¹² Njegovu devetnicu u čast sv. Vlaha, koju je napisao na molbu Republike, objavio je Alfonso Nicolai u *Memorie storiche de S. Biagio vescovo e martire pro-*

tettore della Republica di Ragusa (Roma 1752). U Knjižnici Male braće u Dubrovniku sačuvani su njegovi rukopisi *Besjeda o smarti i Uvjescbanje o zjelosti od ispovjesti*,¹³ te *Besjeda o objvetovanju Prissv. Bogorodici*¹⁴.

U kronici svojih misija Zuzorić dvaput spominje brošure i knjižice na hrvatskom jeziku koje je objavljivao za potrebe svojih misija. Tako za godinu 1724. navodi da je u Dubrovniku dijelio mladeži duhovne pjesme prevedene na hrvatski, kako bi istrijebio lascivne i sablažnjive pjesme koje su mladi do tada pjevali.¹⁵ Za god. 1727. navodi da je zbog neznanja puka u kršćanskom nauku dao na hrvatskom tiskati temelje vjere i ostalo što kršćanin mora znati, zajedno s obrascem ili djelom vjere, ufanja i ljubavi (nazivan “čin teoloških kreposti” - *actus theologalium virtutum*), koje su tih godina dijelili župnicima i preporučivali da se naglas recitiraju nedjeljom u crkvi.¹⁶ Camelli pak u svojoj povijesti misija spominje

8 Usp. F. H. HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1985., str. 172-173.

9 Usp. *isto*, str. 86-90.

10 Njegov životopis napisao je dubrovački isusovac i kroničar, najprije pod naslovom “Breve regguallo della vita del P. Bernardo Zuzzeri della Compagnia di Gesù descritta dal P. Giorgio Bassich della medesima Compagnia” u Zuzorićevim propovijedima *Besjede duhovne*, Dubrovnik 1793, III-XVI; a zatim u izdanju Bašićevih životopisa *Elogia Iesuitarum Ragusinarum*, u: “Vrela i prinosi” 3(1933), 88-97. Usp. M. KORADE, *Hrvatski isusovci i misionari*, Zagreb 1991., str. 79-82.

11 M. VANINO, *Izvjeshće Dubrovčanina Bernarda Zuzzeria o misijama 1724-1727*, u: “Vrela i prinosi” 6(1936), 71-107; ISTI, *Izvjeshće o Bernarda Zuzorića o misijama 1727-1742*, u: “Vrela i prinosi” 10(1940), 116-184.

12 Izvadak iz djela kao primjer retoričkih i stilističkih pravila objavio je dr. Josip RIEGEL, *Besjede duhovne Bernarda cucera Dubrovčanina...*, diel I, Zagreb 1872. O djelu vidi J. NA TERET, *Isusovačko barokno govorništvo u Dalmaciji u 18. stoljeću*, u: “Isusovci u Hrvata”, Zbornik radova, Zagreb 1992., 335-344.

13 M. BRLEK, *Rukopisi Knjižnice Male braće u Dubrovniku*, I, Zagreb 1952, 197.

14 Rkp. katalog knjižnice P. Sorda, nr. 141.

15 M. VANINO, *Izvjeshće o Bernarda Zuzzeria*, 82-83.

16 M. VANINO, *Izvjeshće o Bernardina Zuzorića*, 134.

da su misionari takve čine teoloških kreposti u velikoj nakladi dali tiskati u Veneciji i dijelili na misijama kao letak, a zatim ih uvrstili i u knjižicu misijskih pjesama. Posebno još navodi da su te duhovne pjesme prevedene s talijanskog, te spominje jedan primjer kako su 1746. bile s oduševljenjem primljene u lukama i na otocima Šibenske biskupije.¹⁷

Prema tim svjedočanstvima misionara već je Vanino zaključio da je najvjerojatnije Zuzorić objavio misijske pjesme *Hvale duhovne i Nauk kerstjanski* za potrebe svojih misija,¹⁸ a knjižice, posebno pjesme, su koristili i dalmatinski misionari (Camelli i dr.). Iz njihova naslova i sadržaja očito je da im je autor isusovac i da su pripremljene za pučke misije, a u prilog Zuzorićeva autorstva govori i dio naslova misijskih pjesama gdje stoji da se pjevaju u misijama "po slovinskih i dalmatinskih državah", gdje je on i djelovao.

Prvo izdanje *Hvala duhovnih*, tiskano 1729. kod Orlandinija u Veneciji, spominju stariji katalozi Knjižnice Male braće u Dubrovniku.¹⁹ Ali, budući da nismo uspjeli pronaći taj primjerak, ne zna se je li tom izdanju priložen katekizam. U drugom izdanju pjesama (1730.) i trećem (Dorigoni, Venecija 1752.) dodan je katekizam, s time da u naslovu pjesama stoji koje je izdanje, a u naslovu katekizma nema toga podatka.²⁰

Prvo ćemo opisati katekizam iz 1730. godine čiji je naslov *Nauk kerstjanski potriban svakomu kerstjaninu: u kratko sloxen po jednomu Oczu Druxbe Isusove*. Pritiskan u Bneczih, po Stipanu Orlandinu, S' dopuschienyem od stariih, 1730. (16^a, 32 str.). Katekizam u obliku dijaloga počinje s ovakvim pitanjima "Naučitelj: Tko te je stvorio i stavio na ovi svit? Učenik: Gospodin Bog. N.: Tko je Bog? U.: Stvoritelj neba i zemlje." itd. Na početku je, dakle, kratko tumačenje Vjerovanja, tj. o Bogu Ocu, Trojstvu i Sinu (str. 3-6), zatim pitanja spretno prelaze na narav oltarskog sakramenta, te na pripravu i zahvalu za pričest (6-8), a potom na pripravu na ispovijed, sâm čin i način ispovijedanja (9-10). Na pitanja što je kršćanin dužan vjerovati i znati misionar najprije odgovara općenito, a za-

tim donosi tekstove Deset zapovijedi, Pet crkvenih zapovijedi, Sedam smrtnih grijeha i Sedam sakramenata i koji plod čine u duši, tj. jednom rečenicom opisuje karakteristike i učinke pojedinog sakramenta (10-14). Zatim nakon pitanja: "Koje su najbolje molitve?", prilaže same tekstove Očenaša, Zdravo Marije i Apostolskog vjerovanja (14-15). S posebnim podnaslovom "Dila pristojna kerstjaninu za svaki dan" započinje molitveni dio, u kojemu su molitve s kratkim uvodima za jutro, za "obidovat, kad se digneš sa stola", "kad dojde napast", "kada spoznaš ili sumnjiš da si sagrišio", za pozdravljenje i uvečer. Zatim se spominje kršćanski pozdrav "Hvaljen Isus - Vazda budi", pobožni uzdah u čast Gospe, što treba činiti kada se susretne svećenika da nosi pričest i kakvi se oprost i u tim prilikama dobivaju. Na kraju je kratka uputa roditeljima i djeci što moraju činiti nedjeljom i blagdanom (16-22). Katekizam završava tumačenjem o oprostima: "Proščienja koja imaju medalje, krunice i križi razdiljeni u misiom, s blagoslovom od sv. oca pape" (23-32).

Spomenuta zanimljiva pouka o svetkovanju nedjelje i odgoju djece glasi ovako: "U dni od nedilje i u ostale blagdane ima svaki kerstjanin već nego u druge dni hvalit i slavit Gospodina Boga i molit ga s većom pomnjom. Zato imali bi svi kerstjani hodit na večernju i na veliku misu kada mogu, čuti rič Božju i nauk kerstjanski, za provodit blagdane u dobrih dilih i molitvah, čuvajući se od griha i od posla službenoga. Oci i matere derženi su odhranit dicitu u strahu Božjemu, učiti ih Boga molit, stvari potribne za ispovid i pričesćenje, i ostala koja su potribna za spasenje duše. Na isti način deržani su slati dicitu na nauk kerstjanski, kad ga tumači pastir duhovni po njegovoj dužnosti. Dobro ćeju redovnici i roditelji učiniti ako dicitu zapovidu da sve stvari

17 M. VANINO, *Lovro Camelli*, 153-154.

18 M. VANINO, *Izvjješće o. B. Zuzorića*, 121-122.

19 Rkp. katalog P. Sorda, nr. 1185.

20 Drugo izdanje obiju knjižica ima Knjižnica HAZU u Zagrebu, a treće izdanje iz 1752. NSBZ.

više rečene malo pomalo nauče na pamet, pak dva po dva ono što nauče da u crikvi prid svim pukom izgovore, neka se tako nauče berže i oni koji do tada nisu znali ove stvari” (21-22).

Zuzorićev katekizam ima samo okvirnu strukturu Rimskog katekizma (vjerovanje - sakramenti - zapovijedi - molitve). Međutim, on očituje iskusnog misionara koji je na terenu dobro upoznao vjersko neznanje puka i zato je u knjižici pregledno i sažeto sakupio najbitnije vjerske istine, zapovijedi, molitve i pouke, koje će uz pomoć župnika odrasli i djeca lako svladati i naučiti. One su najosnovniji sažetak i podsjetnik onoga što su inače misionari nastojali postići svojim propovijedima i podukama za vrijeme misija. Premda Dubrovčanin, Zuzorić katekizam i misijske pjesme priređuje na ikavici koja je najviše odgovarala krajevima u kojima je držao misije.

Taj mali katekizam podsjeća na jednako originalan “Katekizmuš detčinji” Nikole Krajačevića iz njegovih “Svetih Evangelio-ma” (1651.),²¹ koji na sličan način donosi glavne vjerske istine, molitve i moralne pouke, ali je sadržajem bogatiji i opširniji. Također je opširniji i drugačijeg rasporeda građe katekizam za djecu Jurja Muliha u njegovoj “Abeceviczi” kajkavskoj (1746.) i štokavskoj (1748.).²² Navedene pouke slične su onima koje je priložio Bartol Kašić na kraju svoga katekizma “Nauk krstjanski kratak” (1633.), s tom razlikom što su Kašićeve upute zahtjevnije i opsežnije jer ih je namijenio obrazovanijoj sredini Dubrovačke Republike.²³

Puno katehetskog sadržaja ima i Zuzorićev misijski priručnik *Hvale duhovne kojese pivaju u vrime od svetoga poslanya, ili missioni, po slovinskih i dalmatinskih derxavah. Drughi put pritiskane*. U Bne-czih, po Stipanu Orlandinu. S’ dopuschiemyem od Stariih, 1730. (16^a, 64 str.). Na početku knjižice je dugačka pjesma pod naslovom “Hvale duhovne u koje se uzderže poglavite stvari od svete vire katoličanske” (4-27), podijeljena u četiri dijela. U njoj su opjevana djela vjere, ufanja i ljubavi; potreba primanja sakramenata ispovijedi i pričesti; veličina milosti i

pogubnost grijeha te posljednje stvari (smrt, sud, pakao i raj). Pojedini su se dijelovi pjesme pjevali u misijama prigodom određenih tematskih propovijedi. Još su zanimljive pjesničke parafraze molitava Oče naš i Zdravo Marijo, a na kraju molitvenog dijela su djela vjere, ufanja, ljubavi i skrušenja, koje spominju misionari u svojim kronikama.

Slična, ali skraćena verzija misijskog priručnika u rukopisu čuva se u Knjižnici Male braće u Dubrovniku, čiji je naslov: *Nakup Duhovnjeh Pjesni, i ostaljih Molitviza sa sluscbu Sveto-poslanja po Derscavah Slovinskjeh. U Rimu Godisc; 1729. Po N. N. S’ dopusctenjem Starjescina*. (u osmini ima 20 str.).²⁴ Po naslovu se može zaključiti da je rukopis bio pripremljen za tiskanje u Rimu, međutim nije poznato je li bio objavljen. Uspoređujući ga s autografima Zuzorića i Camellija došli smo do zaključka da ga oni nisu napisali. Možda se radi o pokušaju nekog drugog misionara ili njihovih pomoćnika da se priručnik objavi iste godine kada su tiskane i Zuzorićeve *Hvale duhovne*, ili se radilo o nekom paralelnom predlošku kojim su se misionari služili. Pisan je dubrovačkom ijekavicom, a premda ima iste pjesme koje se nalaze i u Zuzorićevoj pjesmarici, njihov se prijevod u rukopisu dosta razlikuje. Sadrži samo tri pjesme: “Salve Regina”, “Pjesan duhovna, u kojoj se uzdarže djeli poglaviti Nauka kerstjanskoga” (samo dva dijela) i “Ja se kajem Bože mili”. Nakon toga su djela teoloških kreposti, nekoliko molitava Bl. Gospi i na kraju tumačenje oprosta za krunice i medaljice razdijeljene u misijama.

“KNIŽICA DUHOVNA” RIJEČKIH MISIONARA

Misionari iz isusovačkog kolegija u Rijeci, koji su sredinom 18. stoljeća na-

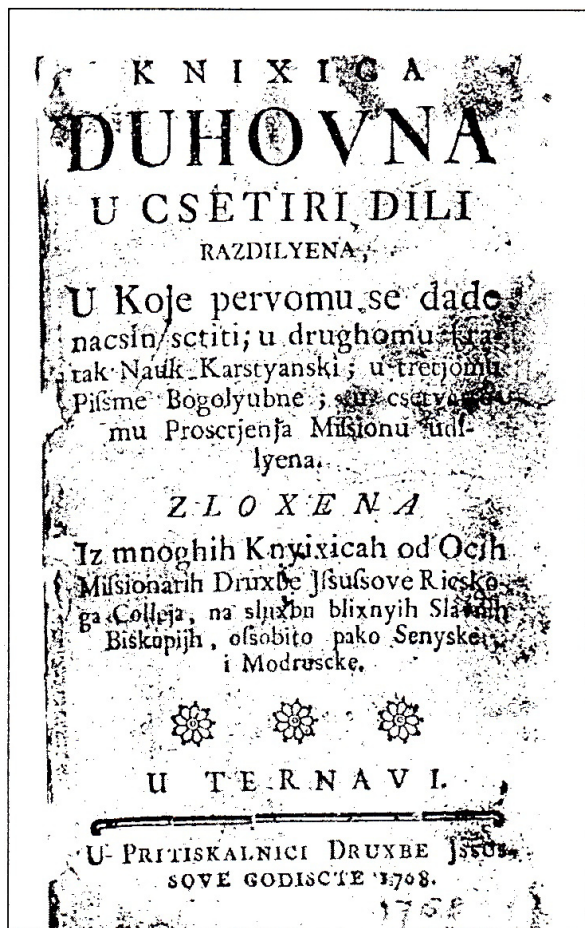
21 Usp. F. E. HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, 30-34.2

22 Usp. I. MARTINOVIĆ, *Mulihova kajkavska “Abecevicza” iz 1746. godine*, u: “Kajkaviana Croatica”, Katalog izložbe, Zagreb 1996., 167-177.; I. FUČEK, *Juraj Muliha, Život i djelo*, Zagreb 1994., str. 101-104.

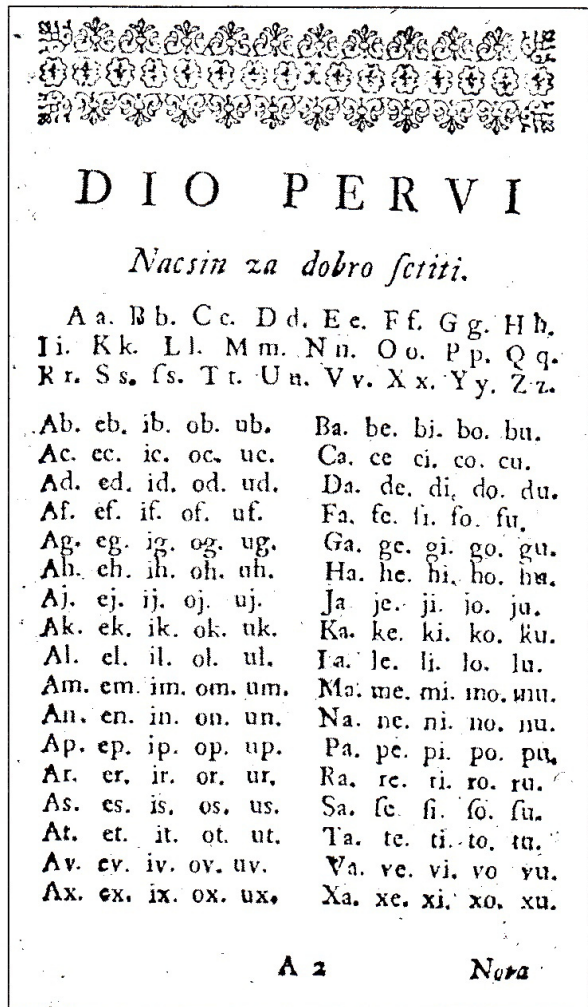
23 Usp. “Kateheza” 18(1996)4, 315.

24 Knjižnica Male braće u Dubrovniku, inventar br. 981.

stavili Zuzorićevo djelovanje po Istri i Senjsko-modruškoj biskupiji, vjerojatno su objavili treće izdanje (1752.) njegovog katekizma i misijskih pjesama. Nakon toga su pak priredili vlastiti priručnik, u čijem naslovu opisuju i njegov sadržaj: *Knixica duhovna u csetiri dili razdilyena, U koje pervomu se daje nacsin scititi; u drugomu kratak Nauk Karstyanski; u tretjomu Pisme Bogolyubne; u csetvartomu Proscrtjenja Missionu udilyena. Zloxena iz mnogih Knyixicah od Ocih Missionarih Druxbe Jssusove Ricskoga Colleja, na sluxbu blixnyih Slavnih biskupijh, osobito pako Senyske i Modruscke. U Ternavi, u pritiskalnici Druxbe Jssusove godiscte 1768. (16, 96 str.).²⁵ To je raznovrstan misijski priručnik kakve je u sjevernoj Hrvatskoj objavljivao Juraj Mulih.*

Na početku je kratka "abeceвица" za nepismene, slična onima koje su objavljivali Mulih i požeški isusovci, a riječki su je mi-

sionari vjerojatno namijenili krajevima u unutrašnjosti Senjsko-modruške biskupije.

Katekizam (str. 5-21) započinje s pitanjima: "Što si ti? Po milosti Božjoj, ja jesam karstjanin. Kako se pozna karstjanin? Po zlamenju Svetoga križa." itd. Nakon uvodnih pitanja slijedi pet dijelova katekizma, u kojima se tumači Apostolsko vjerovanje, molitve Oče naš i Zdravo Marijo, Deset božjih zapovijedi i Pet zapovijedi crkvenih, sakramenti i bogoslovne kreposti. Autori potpuno slijede strukturu Bellarminovog kratkog katekizma, ali je sadržaj kraći i sastavljen na nov način, u preglednom, tečnom i lijepom dijalogu, kroz koji se tumače pojedini članci vjere. Bellarminov

25 Ima ga Znanstvena knjižnica "Juraj Habelić" Filozofsko-teološkog instituta D.I. u Zagrebu.

način odabrali su vjerojatno zato jer je on među mnogim izdanjima u južnoj Hrvatskoj bio najpoznatiji.

Najveći dio knjižice zapremaju misijske pjesme (22-81) za razne službe, funkcije i pobožnosti, te za pojedine propovijedi i kateheze u vrijeme misija. Neke su pjesme uzete iz Zuzorićeve pjesmarice, a druge iz Mulihovih (čak je podnaslov za pjesme isti kao i naslov jedne od njegovih misijskih pjesmarica: "Pisme bogoljubne") ili iz Kanižličevog molitvenika "Bogoljubnost molitvena" (1766.), npr. u Slavoniji popularna pjesma koju su naizmjenice pjevali mladići i djevojke: "Pismu novu svi pivajmo/Pivajuć se izminjajmo/Mi od Sinka zapivajuć/Mi od majke odpivajuć/Sinka s Majkom slavimo!" Tumačenje misijskih oprosta (82-86) i molitve ne razlikuju se mnogo od onih u Zuzorićevoj pjesmarici, a na kraju su djela vjere, ufanja, ljubavi i skrušenja (87-96).

Najvjerojatniji autori knjižice svakako su tadašnji misionari Leopold Locatelli (r.

1724.) i Juraj Mordax (1735.-1781.), obojica rođeni Riječani. Prvi djeluje kao misionar od 1759. godine, a drugi od 1766. Obojica su po jednu ili dvije godine predavali na požeškoj gimnaziji i tako upoznali katehetski i misionarski rad tamošnjih pastera, čiji je utjecaj u knjižici vrlo očit.²⁶

ZAKLJUČAK

Djelatnost pučkih misionara u hrvatskim krajevima još je uvijek nedovoljno istražena i vrednovana. Ovim i prijašnjim radom htjeli smo upozoriti na samo jedan vid njihovog plodonosnog rada. Iz njih se može nazreti doprinos naših misionara vjerskoj i kulturnoj izgradnji puka, a jednako pokazuju da su i u pružanju katehetske literature tražili nove puteve i time obogatili tu vrstu starije vjerske književnosti.

26 Usp. M. KORADE, *Hrvatski isusovci i misionari*, Zagreb 1991, str. 95-98.